

DE GRAMMATICA
van het
LATIJN

Inhoud

Het substantivum: zelfstandig naamwoord	4
Naamvallen: casus.....	5
Bijzonderheden der substantiva	8
Adiectiva	9
De gradus comparationis/de trappen van vergelijking.....	10
Bijzondere adiectiva:.....	13
correlativa.....	13
Adiectiva numeralia:	13
Het adverbium/bijwoord	14
Gerundivum:	15
A. bij het gerundivum als naamwoordelijk deel.....	15
B. Dominant gebruik gerundivum.....	16
De genitivus.....	16
De dativus.....	16
De accusativus.....	16
De ablativus.....	17
Pronomina.....	18
Pronomina personalia (pers. vnw.):.....	18
Pronomina demonstrativa (aanwijzend vnw.):	19
Is, ea, id.....	19
Hic, haec, hoc.....	20
Ille, illa, illud	20
Pronomen relativum (betrekkelijk vnw.)	20
De coniunctivus in de betrekkelijke bijzin.	21
De relatieve aansluiting.....	22
Het pronomina interrogativum (het vragend voornaamwoord).....	22
Het zelfstandig vragend vnw.: wie, wat	23
Pronomina personalia indefinita (onbepaalde voornaamwoorden).	23
Quisque:	23
Quisquam quidquam (iemand, iets).....	24
Aliquis, aliquid. iemand, iets, pluralis enige(n), sommige(n).	24
Quidam, quiddam.....	25
De pronomina adiectiva numeralia	25
Adverbia.....	26
HET VERBUM: HET WERKWOORD	27
De modi van het verbum:	27
Het praesens: de o.t.t.	27
De indicativus van het praesens activum	28
De imperativus: de gebiedende wijs.....	29
De indicativus van het praesens passivum	29
De coniunctivus praesens actief en passief	30
Esse posse velle malle nolle ire	30
Het imperfectum (ovt).....	31
Indicativus van het imperfectum activum	31
De coniunctivus van het imperfectum.....	31
Het participium praesentis activi: p.p.a.	32
Het perfectum: v.t.t.	33
Indicativus perfecti activi.....	33
Het perfectum passivum.....	34
Het participium perfecti passivi (p.p.p)	34
Indicativus perfecti passivi.....	34
De conjunctivus perfecti activi en passivi.....	34
Het verschil tussen het imperfectum en perfectum	35
Perfecta met de betekenis van een praesens	35

De indicativus van het plusquamperfectum activum: voltooid verleden tijd.....	35
De coniunctivus van het plusquamperfectum.....	36
Indicativus plusquamperfecti passivi	36
Coniunctivus plusquamperfecti passivi.....	36
Het futurum simplex	37
Het futurum perifrasticum.....	39
Het participium futuri activi.....	39
Futurum exactum	40
Deponentia	41
Semi-deponentia.....	43
Onregelmatige verba	44
Esse: stam es, su, fu.....	44
posse < pot + esse : t+ s>ss: kunnen	44
Ferre: stam fer- soms geen bindvoocaal: dragen.....	45
Velle willen.....	45
Nolle niet willen < non velle.....	45
Malle liever willen < ma velle.....	45
Ire gaan.....	46
Het gerundium.....	48
Syntaxis.....	50
De accusativus cum infinitivo: de a.c.i.	50
Nominativus cum Infinitivo	51
Gebruik van het participium.....	52
De ablativus absolutus.....	53
De accusativus cum participio: a.c.p.....	53
Vragen.....	53
De indirecte vraag	54
Het gebruik van de coniunctivus.....	55
Hoofdzinnen.....	55
Coni. Imperfecti:	55
coniunctivus perfecti	56
Coni.plusq.perf.....	56
De coniunctivus in de betrekkelijke bijzin.....	57
De indirecte rede	57

Het substantivum: zelfstandig naamwoord

De zelfstandige naamwoorden (substantiva) kun je in 5 groepen onderverdelen afhankelijk van de letter waarop de stam eindigt. De stam van een woord is dat deel dat in alle vormen van het woord terugkomt. Zo' n groep waartoe een aantal substantiva hoort heet **declinatie**.

1. De 1^e declinatie eindigt op -a bv. filia - dochter.

De woorden van deze declinatie zijn vrouwelijk (femininum - f), tenzij ze een mannelijke persoon aangeven:

nauta - zeeman

pirata - piraat

poeta - dichter

agricola - boer

incola - bewoner

Deze woorden zijn natuurlijk mannelijk (masculinum: m)

2. De 2^e declinatie bestaat uit 2 groepen woorden:

- mannelijke woorden (masculinum)

- us : filius - zoon

- en –er bv. puer, pueri - jongen

- onzijdige woorden (neutrum)

- um: templum – tempel

3 De 3^e declinatie bestaat uit woorden waarvan de stam op een medeklinker eindigt.

Tot deze groep horen woorden, die mannelijk, vrouwelijk, onzijdig zijn. Deze woorden eindigen in de nominativus op een uitgang die niet onder te brengen valt bij de eerste of tweede declinatie. De geslachten van woorden van de 3^e:

F: alle woorden die eindigen op:

- s urbs stad

- o Dido - Dido (eigen naam)

- x vox stem

Uitzonderingen zijn die woorden, die een mannelijke persoon aangeven:

miles - soldaat, tiro - recruit, rex - koning

M: alle woorden op -r bv. Pater - vader, uitgezonderd woorden die een vrouwelijke persoon aangeven, bv. mater - moeder, soror - zuster, uxor - vrouw, mulier - vrouw

N: 1. woorden op -men, gen. -minis

bv. Flumen, fluminis- rivier, fulmen - bliksem stam eindigt op **-min-**

2. woorden met een nom.s. op **-us** en gen.s. op **-eris** of **-oris**

bv. corpus, corporis - lichaam en latus, lateris – zijde

4. De vierde declinatie bestaat uit substantiva met stam op een zuivere –u-. (de woorden van de tweede declinatie hebben een uit een o veranderde u; zie de abl.s. en acc.pl.) Deze declinatie bestaat uit

- masculina: -us bv. exercitus, fructus. Uitzonderingen: manus (hand) en tribus (tribe) f domus (ook van de 2^e) en Idus (de Iden).
- neutra: -u cornu.

5. De 5^e declinatie bestaat uit substantiva met stam op –e (e-stammen). Deze zijn masculina. Uitzondering dies - dag m. tenzij een speciale dag bedoeld wordt, bv. een gerechtsdag, dan is dies f.

Naamvallen: casus

Een substantivum heeft in een zin altijd een bepaalde functie:

- onderwerp: subject
- naamwoordelijk deel
- lijdend voorwerp: object
- meewerkend voorwerp
- bijvoeglijke bepaling
- bijwoordelijke bepaling

De functie die een woord in de Latijnse zin heeft, kun je zien aan het einde van het zelfstandige naamwoord. Latijnse zelfstandige naamwoorden krijgen namelijk een ander einde/een andere uitgang, als ze een andere functie krijgen. Zo'n uitgang waaraan je de functie van het woord kunt aflezen heet naamval/**casus**. Hiervan bestaan er per woord 6. Van iedere naamval bestaat een enkelvoud: **singularis**: sg. en een meervoud: **pluralis**: pl.

1. **nominativus** geeft
  - het onderwerp
  - of het naamwoordelijk deel aan
2. **genitivus**: geeft eigenlijk een bijvoeglijke bepaling van bezit. Te vertalen met **VAN**. Bijzondere vormen van gebruik:
  - **genitivus possessivus**: deze genitivus geeft de bezitter van iets aan: **van** bv. domus filiae - het huis van de dochter
  - **genitivus qualitatis (van kenmerk)** geeft van persoon of ding een eigenschap en bestaat altijd uit een naamwoord in de genitivus + een bijvoeglijke bepaling: vir barbae longae - een man van/met lange baard
  - **genitivus partitivus** geeft een verzameling waaruit iets afkomstig is: decem milites Romanorum - 10 soldaten van de Romeinen
  - **genitivus subiectivus (van onderwerp)** sommige substantiva zijn van een werkwoord gemaakt bv. timor - vrees; bij zo'n substantivum kan een genitivus komen die aangeeft wie vreest bv. timor patris - de angst van vader (vader is bang)
  - **genitivus objectivus (van lijdend voorwerp)**: bij zo'n substantivum gemaakt van een werkwoord kan een genitivus komen die aangeeft wie (lijdend voorwerp) vader vreest. Patris timor filii - Vaders vrees voor zijn zoon. Zo'n genitivus objectivus kun je op verschillende manieren vertalen: van, voor, jegens, tot, naar etc. bv. Verlangen naar geld, angst voor de dood, haat jegens de tiran.
3. **dativus**:
  - geeft het meewerkend voorwerp aan; te vertalen met **aan** of **voor**. De dativus wordt gebruikt bij bepaalde
    - werkwoorden (librum domino do - ik geef de heer een boek),

- bijvoeglijke naamwoorden (utilis urbi - nuttig voor de stad)
  - en in een aparte zegswijze met het werkwoord esse: domino equus est. - Aan de heer is een paard; de heer heeft een paard. Dit gebruik heet de **dativus possessivus**.
  - de dativus komt ook vaak voor bij samengestelde verba: Ei gladium eripio. Ik ontruk hem het zwaard.
4. **accusativus:**
- geeft het lijdend voorwerp aan
  - of komt vaak na een voorzetsel (een bijwoordelijke bepaling): ad domum - naar huis
  - of betekent vaak zonder voorzetsel (**acc. regionis**) naar: Romam - naar Roma
  - of geeft een tijdsbepaling aan (**acc. temporis**): gedurende, bv. quinque annos - gedurende 5 jaren.
5. **ablativus:** geeft de bijwoordelijke bepaling aan
- zonder voorzetsel; te vertalen met **door, met, vanaf**
  - na voorzetsel bv. Ex urbe - uit de stad..
    - **ablativus instrumenti**/van middel: met. Te gladio neco - ik dood jou met een zwaard
    - **ablativus separativus:** vanaf. Roma venio - ik kom van Rome
    - **ablativus causae**/ van oorzaak: door, uit. timore territus - verschrikt door angst
    - **ablativus locativus**/ van plaats: in, te: In urbe - in de stad
    - **ablativus temporis**/ van tijd: in, vanaf/sinds, binnen. nocte - in de nacht
    - **ablativus qualitatis** (bestaat altijd uit een zelfstandig naamwoord en bijv. nw. in de abl): met, vanaf. vir longa barba - een man met lange baard
6. **vocativus:** de vorm die de aangesproken persoon aangeeft, meestal herkenbaar aan het feit dat het woord tussen komma's staat en soms voorafgegaan door de uitroep 'o'. De vocativus is normaal gelijk aan de nominativus; alleen bij de mannelijke woorden op -us van de 2^e declinatie eindigt de voc. op **-e**: o domine - o heer. Als het woord op **-ius** eindigt wordt de vocativus **-i** bv. Filius: o fili - o zoon. Let op: meus filius wordt in de vocativus mi fili.

	1^edecl	2^edecl.	
	F	M	N
nom.s.	filia	filius	templum
gen.	filiae	fili	templi
dat.	filiae	filio	templo
acc.	filiam	filium	templum
abl.	filia	filio	templo
voc.	filia	fili	templum
nom.p	filiae	fili	templa
gen.	filiarum	filiorum	templorum
dat.	filiis	filiis	templis
acc.	filias	filios	templa
abl.	filiis	filiis	templis
voc.	Filiae	fili	templa

3e decl.

	F	M	N	
nom.s.	urbs	pater	corpus	nomen
gen.	urbis	patris	corporis	nominis
dat.	urbi	patri	corpori	nomini
acc.	urbem	patrem	corpus	nomen
abl.	urbe	patre	corpore	nomine
voc.	urbs	pater	corpus	nomen
nom.	urbes	patres	corpora	nomina
gen.	urbium	patrum	corporum	nominum
dat.	urbibus	patribus	corporibus	nominibus
acc.	urbes	patres	corpora	nomina
abl.	urbibus	patribus	corporibus	nominibus
voc.	urbes	patres	corpora	nomina

4e declinatie

	M		N	
Nom.	fructus	fructus	cornu	cornua
Gen.	fructus	fructuum	cornus	cornuum
Dat.	fructu(i)	fructibus	cornu(i)	cornibus
Acc.	fructum	fructus	cornu	cornua
Abl.	fructu	fructibus	cornu	cornibus
Voc.	fructus	fructus	cornu	cornua

5e declinatie

	M	
Nom.	res	res
Gen.	rei	rerum
Dat.	rei	rebus
Acc.	rem	res
Abl.	re	rebus
Voc.	res	res

N.B

1. Van woorden van de 3^e declinatie moet je altijd naast de nominativus de genitivus leren om de stam te weten. Die stam heb je nodig om alle andere naamvallen te kunnen maken.
2. Van alle onzijdige woorden van alle declinaties is de nom. = acc = voc. zowel in het enkelvoud als in het meervoud.

3. De gen pl. van de 3^e declinatie kan zijn **-ium** of **-um**. Het is -ium als de stam op 2 of meer medeklinkers eindigt of als de nom. sg. eindigt op -is/es en de genitivus sg. evenveel lettergrepen heeft als de nom. sg. bv. Civis - burger gen.sg civis; dus gen. pl. civium
4. mare (zee) en animal (dier) zijn neutra met abl.sg. -i, nom.acc. pl. -ia en gen.pl. ium

Bijzonderheden der substantiva

Vir: man

2^e declinatie

nom.sg.	vir	pl.	virī
gen.	Viri		virorum
dat.	viro		viris
acc.	virum		viros
abl.	viro		viris

Vis: sg. geweld, kracht

pl. strijdkrachten

3e declinatie

nom.s.	vis	pl.	vires
gen.	---		virium
dat.	---		viribus
acc.	vim		vires
abl.	vi		viribus

ops, opis 1. sg. hulp 2. pl. machtsmiddelen, rijkdommen
3e decl.

opera energie, ijver, inzet
1e decl.

opus, eris n. werkstuk, product
3^e decl.

locus plaats
2^e decl.
pl. **loci** (m) of **loca** (n.!) gebied

auxilium hulp
2e decl.
auxilia pl. hulptroepen

finis s. grens
3^e decl.
fines pl. gebied

Adiectiva

Bijvoeglijke naamwoorden zijn woorden die bij een ander naamwoord gevoegd kunnen worden en daarvan iets zeggen, bv. een **goede** man. Omdat een bijvoeglijk naamwoord bij een ander naamwoord geplaatst wordt, past het zich ook aan dat naamwoord aan in

1. getal: sg./pl.
2. geslacht: m, f, n
3. naamval: nom./acc. etc.

Er zijn 2 groepen adiectiva

1. adiectiva van de 1^e en 2^e declinatie
2. adiectiva van de 3^e

I. adiectiva van de 1^e/2^e declinatie

- bijvoeglijke naamwoorden op **-us** bv. bonus - goed
  - m bonus
  - f bona
  - n bonum
- bijvoeglijke naamwoorden op **-er** bv. pulcher - mooi (oorspronkelijk was het pulchrus, maar us is na de -r- weggefallen)
  - m pulcher
  - f pulchra
  - n pulchrum

	M	F	N	M	F	N
nom.s	bonus	bona	bonum	pulcher	pulchra	pulchrum
gen.	boni	bonae	boni	pulchri	pulchrae	pulchri
dat.	bono	bonae	bono	pulchro	pulchrae	pulchro
acc	bonum	bonam	bonum	pulchrum	pulchram	pulchrum
abl.	bono	bona	bono	pulchro	pulchra	pulchro
voc.	bone	bona	bonum	pulcher	pulchra	pulchrum
nom.p.	boni	bonae	bona	pulchri	pulchrae	pulchra
gen.	bonorum	bonarum	bonorum	pulchrorum	pulchrarum	pulchrorum
dat.	bonis	bonis	bonis	pulchris	pulchris	pulchris
acc	bonos	bonas	bona	pulchros	pulchras	pulchra
abl	bonis	bonis	bonis	pulchris	pulchris	pulchris
voc.	boni	bonae	bona	pulchri	pulchrae	pulchra

II. Adiectiva van de 3^e declinatie

- bijvoeglijke naamwoorden op **-is** bv. fortis - sterk, dapper. Deze bijvoeglijke naamwoorden hebben voor het mannelijk en vrouwelijk dezelfde uitgangen. Het onzijdig heeft in de nom. en acc. afwijkende uitgangen.

	m/f	n
nom.s.	fortis	forte
gen.	fortis	fortis
dat.	forti	forti
acc	fortem	forte
abl.	forti	forti
voc.	fortis	forte
nom.p.	fortes	fortia
gen.	fortium	fortium
dat.	fortibus	fortibus
acc.	fortes	fortia
abl.	fortibus	fortibus
Voc.	fortes	fortia

- adiectiva met 1 uitgang voor de nom. s. van m, f en n bijv. ingens - geweldig, enorm

	m,f	n	m,f	n
nom.	ingens	ingens	ingentes	ingentia
Gen	ingentis	ingentis	ingentium	ingentium
Dat	ingenti	ingenti	ingentibus	ingentibus
Acc	ingentem	ingens	ingentes	ingentia
Abl	ingenti	ingenti	ingentibus	ingentibus
Voc	ingens	ingens	ingentes	ingentia

De gradus comparationis/de trappen van vergelijking.

De trappen van vergelijking zijn:

1. de positivus, de stellende trap: goed
2. de comparativus, de vergrotende trap: beter
3. de superlativus, de overtreffende trap: best

De comparativus.

De vergrotende trap maak je door achter de stam het achtervoegsel –ior (m en f) en –ius (n) te zetten. Voorbeeld: altus, altior en altius.

De comparativus is een bijvoeglijk naamwoord van de derde declinatie met de volgende bijzonderheden:

de abls. sg. – e	alle geslachten	i.p.v. -i
nom.acc. voc. pl. van het neutrum	–a	i.p.v. –ia
gen. pl.	–um	alle geslachten i.p.v. –ium

	m/f	n
nom. s.	altior	altius
gen.	altior-is	altior-is
dat.	altior-i	altior-i

acc.	altior-em	altius
abl	altior- e	altior-e
nom. pl.	altior-es	altior-a
gen.	altior-um	altior-um
dat.	altior-ibus	altior-ibus
acc.	altior-es	altior-a
abl	altior-ibus	altior-ibus

Vertaling:

1. hoger
2. nogal hoog
3. te hoog
4. hoogst (van twee)

dan:

1. quam:

Ego divitior quam tu sum. Ik ben rijker dan jij.

2. abl. comparationis

Ego te divitior sum

Ablativus mensurae: geeft de mate aan waarin je groter, kleiner, sneller bent. Voorbeeld: een beetje groter, een beetje later, vijf dagen later.

multo celerior
quinque diebus post

De superlativus.

Deze maak je door achter de stam –(iss)imus (m), –(iss)ima (f), –(iss)imum (n) te plaatsen. De superlativus is een adiectivum van de 1^e en 2^e decl.

	M	F	N
adi. 1^e/2^e decl.			
altus	altissimus	altissima	altissimum
pulcher	pulcherrimus	pulcherrima	pulcherrimum
adi.3^e			
fortis	fortissimus	fortissima	fortissimum
ingens	ingentissimus	ingentissima	ingentissimum
facilis	facillimus	facillima	facillimum

Betekenis

altissimus   1. zeer hoog
   2. hoogst (van drie of meer).

quam + superlativus: zo ..mogelijk

Belangrijke onregelmatige adiectiva.

bonus	melior	optimus
malus	peior	pessimus
magnus	maior	maximus
parvus	minor	minimus
multus	plus	plurimus
	plures	plurimi (plerique, pleraeque, pleraque)

NB: plus + *gen. partitivus*: plus doloris

Bijzondere adiectiva:

correlativa

Adiectiva die een verband leggen tussen twee personen, dieren, zaken.

tantus	zo groot	quantus	(zo groot) als
tot	zo veel (indecl.)	quot	(zo veel) als
talis	zodanig	qualis	(zo danig) als

(ali)quantus	tamelijk groot
(ali)quot (indecl.)	tamelijk veel

NB: ali- kan na si, nisi, num en ne en na betrekkelijke voornaamwoorden weggelaten worden. Si quot milites vides, non times. Als je tamelijk veel vijanden ziet, ben je niet bang.

Adiectiva numeralia:

Bijvoeglijke naamwoorden, die één, geen, twee, geheel aan geven hebben voor m, f en n een bijzondere

gen. sg. -ius

dat. sg -i

ullus	enig
nullus	geen
unus	één
totus	geheel
solus	alleen
uter, utra, utrum	wie/welk van beide
uterque, utraque, utrumque	ieder van beide
neuter, neutra, neutrum	geen van beide

Het adverbium/bijwoord

Ook het bijwoord kent de drie gradus comparationis.

positivus:

adi. van de 1e en 2e meestal –us --> e: altus---> alte. Alte salio.

adi. van de derde stam + iter/ter/er

ingens ----> ingenter. Ingenter clamo.

Comparativus:

Men neme van het onzijdig de acc. sing.: altius

Altius salio.

Superlativus:

issimus ----> -issime

Altissime salio.

N.B. een bijwoord staat vrijwel altijd voor het woord waarbij het hoort.

Gerundivum:

Een gerundivum is een bijvoeglijk naamwoord, gemaakt van een werkwoord en het is passief.

Vorming: stam +(e) ndus

laudandus: prijzenswaardig

monendus

regendus

audiendus

capiendus

Vertaling: laudandus: prijzenswaardig of geprezen moetende worden.

Gebruik:

A. Bijvoeglijk

1. Zuiver bijvoeglijk: vir laudandus
  - a. een prijzenswaardige man
  - b. een man die geprezen moet worden
2. dominant bijvoeglijk/DVB: ars epistulae scribendae
de kunst van het schrijven van een brief

B. Naamwoordelijk deel: laudandus sum

ik ben prijzenswaardig

ik moet geprezen worden

A. bij het gerundivum als naamwoordelijk deel

Dativus auctoris: de persoon door wie iets gedaan wordt staat in de dativus.

Tibi laudandus sum: ik moet door jou geprezen worden.

Non/Vix + gerundivum + esse: non laudandus sum.

- Ik mag niet geprezen worden.
- Ik hoef niet geprezen worden.
- Ik kan niet geprezen worden.

Intransitieve verba: onzijdig + esse: currendum est.

- Er moet gerend worden.
- Men moet rennen.

Eundum est:

- Er moet gegaan worden.

- Men moet gaan.

B. Dominant gebruik gerundivum

De genitivus

1. na substantiva:

- Ars epistulae scribendae (de kunst van 't schrijven van een brief)

2. na bijvoeglijk nw.: cupidus epistulae scribendae (verlangen naar 't schrijven van een brief)

- begerig: cupidus
- ervaren: peritus
- gedachtig aan: memor

3. voor causa/gratia:

- epistulae scribendae causa (wegens het schrijven van een brief)
-

De dativus

1. bij adiectiva:

- Aptus: geschikt
- Locus aptus castris muniendis (een plaats geschikt om een kamp aan te leggen)

2. na bepaalde werkwoorden:

- praesse: aan 't hoofd staan van
  - praeficere: aan 't hoofd stellen
  - studere/operam dare: zich toeleggen op

  - Studeo epistulae scribendae. (Ik oefen het schrijven van een brief.)
-

De accusativus

1. als dubbel verbonden bepaling:

- dare: geven
- committere: toevertrouwen
- curare: verzorgen

- Domum aedificandum curo. (Ik zorg voor het bouwen van een huis.)

2. na het woord 'ad'

- Venio ad te necandum. (Ik kom om jou te doden.)
-

De ablativus

1. wijze waarop/middel waarmee:

- Te necando patriam libero. (Ik bevrijd het vaderland door jou te doden)

2. na de woorden 'ab', 'de', 'ex' en 'in'.

- De urbe oppugnanda cogito. (Ik denk na over het bestormen v/d stad.)

Pronomina

Pronomina personalia (pers. vnw.):

In het Latijn gebruikt men alleen pers. vnw in de nominativus als onderwerp indien er veel nadruk op moet vallen: niet ik, maar jij hebt het gedaan. Verder bestaan er eigenlijk alleen pron. personalia voor de eerste en tweede persoon singularis en pluralis. Voor de derde persoon gebruikt men aanwijzende voornaamwoorden, die later in de Romaanse talen zich verder als pers. vnw ontwikkeld hebben.

Verder ontbreekt van de pron. personalia de genitivus. Daarvoor wordt het pronomen possessivum (bezit.vnw.) gebruikt.

	1 ^e s.	2 ^e s.	1 ^e p.	2 ^e pl.
Nom.	ego	tu	nos	vos
Gen.	meus/a/um	tuus/a/um	noster/stra/strum	vester/stra/strum
Dat.	mihi	tibi	nobis	vobis
Acc.	me	te	nos	vos
Voc.	Me	te	nobis	vobis

Van de derde persoon bestaat wel het pronomen personale en possessivum reflexivum (het wederkerend persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord): zich, zijn/haar/hun eigen. Deze pronomina wijzen in principe terug naar het onderwerp. Dit kan een 3^e persoon mannelijk, vrouwelijk en onzijdig en tevens enkelvoud en meervoud zijn. Omdat het wederkerend is bestaat er natuurlijk geen nominativus van.

Nom.	-----
Gen.	suus/a/um
Dat.	sibi
Acc.	se
Abl.	se

Bijzonderheden:

1. het mannelijk meervoud van deze bezittelijke voornaamwoorden wordt gebruikt om iemands mannen, familieleden, aanhang aan te geven:

mei mijn mannen, de mijnen
tui jouw mannen, de jouwen
sui zijn/haar/hun eigen mannen; de zijnen, de hunnen, de haren
nostri onze mannen, de onzen
vestri jullie mannen

Een vaste uitdrukking is cum suis - met de zijnen/haren/hunnen

2. Het onzijdig meervoud wordt gebruikt voor iemands bezittingen: mea, tua, sua, nostra, vestra, resp. mijn, jouw, zijn, haar, hun, onze, jullie bezittingen/goederen.

3. Vestrum en nostrum wordt als gen. partitivus gebruikt. Quis vestrum? Wie van jullie?
4. Als gen. obiectivus wordt gebruikt van de bezitelijke vnw. van het onzijdig de gen.: mei, tui, sui, nostri, vestri: amor mei - de liefde voor mij.
5. mecum, tecum, secum, nobiscum, vobiscum - met mij, jou etc.

Pronomina demonstrativa (aanwijzend vnw.):

Is, ea, id

Het Latijn kent veel aanwijzende voornaamwoorden, o.a. is, ea, id. Deze demonstrativa kunnen met een substantivum congrueren.

1. deze, dit
2. hij, zij, het (gebruikt als pers.vnw.)
3. die, dat (als antecedent)

Zoals je ziet, en al eerder gezegd is, wordt het demonstrativum ook gebruikt als pers. vnw.

	M	F	N
Nom.s.	is	ea	id
Gen.	eius	eius	eius
Dat.	ei	ei	ei
Acc.	eum	eam	id
Abl.	eo	ea	eo
Nom.p.	ei/ii	eae	ea
Gen.	eorum	earum	eorum
Dat.	eis/iis	eis/iis	eis/iis
Acc.	eos	eas	ea
Abl.	eis/iis	eis/iis	eis/iis

N.B.

1. Veel voornaamwoorden hebben voor alle geslachten een gen.s. op **-ius** en een dat.s. op **-i**

2. Als is wordt idem (< is + dem), eadem en idem verbogen: dezelfde, tevens, eveneens. Let op: de -m- wordt voor de -d- een -n- eumdem > eundem

Hic, haec, hoc

1. deze, dit (bij mij)

2. hij, zij, het

	M	F	N
Nom.s.	hic	haec	hoc
Gen.	huius	huius	huius
Dat.	huic	huic	huic
Acc.	hunc	hanc	hoc
Abl.	hoc	hac	hoc
Nom.p.	hi	hae	haec
Gen.	horum	harum	horum
Dat.	his	his	his
Acc.	hos	has	haec
Abl.	his	his	his

Ille, illa, illud

1. die, dat (daar)

2. hij, zij, het

Nom.s.	ille	illa	illud
Gen.	illius	illius	illius
Dat.	illi	illi	illi
Acc.	illum	illam	illud
Abl.	illo	illa	illo
Nom.p.	illi	illae	illa
Gen.	illorum	illarum	illorum
Dat.	illis	illis	illis
Acc.	illos	illas	illa
Abl.	illis	illis	illis

N.B. Alls ille gaat ook **iste, ista, istud**: die, dat (met negatieve lading: die schoft) en ook **ipse, ipsa, ipsud/ipsum**: zelf, zelfs, juist

Pronomen relativum (betrekkelijk vnw.)

Qui, quae, quod.

1. die, dat,

2. wie, wat

3. welke

	M	F	N
Nom.s.	qui	quae	quod
Gen.	cuius	cuius	cuius
Dat.	cui	cui	cui
Acc.	quem	quam	quod
Abl	quo	qua	quo
Nom.p.	qui	quae	quae
Gen.	quorum	quarum	quorum
Dat.	quibus	quibus	quibus
Acc.	quos	quas	quae
Abl	quibus	quibus	quibus

1. Het betrekkelijk vnv betreft een bijzin aan een naamwoord in een hogere (meestal hoofd-) zin. Dat naamwoord, waarmee het betrekkelijk voornaamwoord verbonden is, heet **antecedent**. Het betrekkelijk voornaamwoord heeft hetzelfde geslacht en getal als het antecedent, maar het dankt zijn naamval aan de functie die het heeft in de bijzin: de man, wiens vrouw/van wie de vrouw gestorven is, is verdrietig. *Wiens* verwijst naar de man en is dus mannelijk en enkelvoud, maar het staat in de genitivus, omdat het in de bijzin bezit aangeeft.

Domini, quorum servi bestiam necaverunt, nobiles sunt. De heren, van wie/ wier slaven het beest gedood hebben, zijn aanzienlijken.

Pater filii, cui nocui, me punire vult. De vader van de zoon, die ik schaadde, wil mij straffen.

2. Het betrekkelijk voornaamwoord kan op drie manieren gebruikt worden
a. zelfstandig: die, dat. Vir, **qui** domi est, pater meus est. De man, die thuis is, is mijn vader.

b. bijvoeglijk: welke. Roma, in qua urbe habitamus ... Rome in welke stad wij wonen..

c. met ingesloten antecedent: wie, wat, degene, die, datgene wat.. Quae dixi, vera sunt. Wat ik heb gezegd is waar. Qui ea dicit, non veritatem dicit. Wie dit zegt, zegt niet de waarheid.

3. Soms is het handig bij de vertaling van de genitivus van het relativum de oude Nederlandse genitivus te gebruiken:

Femina, cuius filius ... De vrouw, **wier** zoon ..

Vir, cuius uxor ... De man, **wiens** vrouw ...

Viri, quorum liberi .. De mannen, **wier** kinderen ..

De coniunctivus in de betrekkelijke bijzin.

In een bijzin kan een coniunctivus staan. Deze coniunctivus geeft aan dat relativum een bijzondere betekenis, maar dat gaat alleen op wanneer het relativum bepaald is. De bijzondere betekenissen zijn:

1. finaal: opdat. qui + coni - ut is + coni: opdat hij

te mitto, qui id ei nunties. Ik stuur jou opdat jij/ hem dit bericht om hem dit te berichten.

2. consecutief: zodat qui + coni. - ut is + coni: zodat hij
3. causal: omdat (hij)
4. conditioneel: indien (hij)

De relatieve aansluiting

Een nieuwe hoofdzin begint met een bijvoeglijk of bijwoordelijk relativum (qui, ubi, quo, unde, qua), terwijl het antecedent in de zin daarvoor staat. Het relativum moet vervangen worden door et/sed/nam en een corresponderende vorm van het relativum (is, ibi, eo, inde, ea)

1. Brutus Caesarem necavit. Quem (→ eum), punire populus vult.
- Brutus heeft Caesar gedood. Maar het volk wil hem (-Brutus) straffen.
2. Cuius (→ eius) mors populum tristem fecit.
- Want de dood van hem maakte het volk droevig.
3. Quod (→ id) populum tristem fecit.
- En het heeft het volk droevig gemaakt.

Het pronomen interrogativum (het vragend voornaamwoord).

Het vragend voornaamwoord is qua vorm verwant aan het pron. relativum, ofwel het betrekkelijk voornaamwoord.

Het pron. int. kan zelfstandig (wie, wat) en bijvoeglijk (welke) gebruikt worden.

Bijvoeglijk:

	M	F	N
nom s.	qui(s)	quae	quod
gen	cuius	cuius	cuius
dat.	cui	cui	cui
acc.	quem	quam	quod
abl.	quo	qua	quo
nom p.	qui	quae	quae
gen	quorum	quarum	quorum
dat.	quibus	quibus	quibus
acc.	quos	quas	quae
abl.	quibus	quibus	quibus

Het zelfstandig vragend vnw.: wie, wat

	M/F	N
nom s.	quis	quid
gen	cuius	cuius
dat.	cui	cui
acc.	quem	quid
abl.	quo	quo
nom p.	qui	quae
gen	quorum	quorum
dat.	quibus	quibus
acc.	quos	quae
abl.	quibus	quibus

Voorbeelden:

Quid dixisti?	Wat zei je?
Quae verba dixisti?	Welke woorden heb je gezegd?
Quo modo?	Op welke manier? Hoe?
Quem vides?	Wie zie je?
Quos vides?	Wie zie je?

Pronomina personalia indefinita (onbepaalde voornaamwoorden).

Van het pron. interrogativum zijn onbepaalde persoonlijke voornaamwoorden afgeleid, zoals in het Nederlands iemand, ieder.

Quisque:

Van deze pron. indef. wordt alleen het quis- gedeelte verbogen. Dus niet het laatste deel. Quisque wordt zelfstandig gebruikt:

M/F	N
<i>singularis</i>	
quisque ieder	quidque
cuiusque	cuiusque
cuique	cuique
quemque	quidque
quoque	quoque
<i>pluralis</i>	
quique	quaeque etc.

Bijvoeglijk:

M	F	N
<i>singularis</i>		
quisque	quaeque	quodque
cuiusque	cuiusque	cuiusque
cuique	cuique	cuique
quemque	quamque	quodque
quoque	quaque	quoque
 <i>pluralis</i>		
quique	quaeque	quaeque etc.

Quisquam quidquam (iemand, iets)

Dit woord wordt alleen zelfstandig gebruikt in zinnen met een ontkenning of met ontkenkende strekking. Ook hier wordt alleen quis- verbogen. Het wordt hoofdzakelijk in nom. en acc. gebruikt.

M/F	N
<i>singularis</i>	
quisquam	quidquam/quicquam
cuiusquam	cuiusquam
cuiquam	cuiquam
quemquam	quidquam
quoquam	quoquam
 <i>pluralis</i>	
quiquam	quaequam

Aliquis, aliquid. iemand, iets, pluralis enige(n), sommige(n).

Ook aliquis kan zelfstandig en bijvoeglijk gebruikt worden.

Zelfstandig

M/F	N
<i>singularis</i>	
aliquis	aliquid
alicuius	alicuius
alicui	alicui
aliquem	aliquid
aliquo	aliquo
 <i>pluralis</i>	
aliqui	aliquae

Bijvoeglijk: een of andere, enige

M	F	N
<i>singularis</i>		
aliqui	aliqua	aliquod

N.B. Na de woorden *si, nisi, num, ne* of een relativum hoef je niet *aliqui(s) te krijgen*, maar krijg je bijna altijd *qui(s)*.

- Si quis venit, necatur → Als iemand komt, wordt hij gedood.
Je vertaalt het dus alsof er *aliquis* staat.
Si quod consilium scis, narra.
Als je een plan kent, vertel het dan.

Quidam, quiddam

substantivisch: een zeker iemand/iets; pl. sommige, zekere
cuiusdam etc.

quidam, quaedam, quoddam: bijvoeglijk een zekere, pl. sommige, zekere

De pronomina adiectiva numeralia

Deze bijvoeglijke telwoorden hebben, hoewel ze van de 1e en 2e declinatie zijn, evenals boven genoemde pronomina een gen.s. op *-ius* en dat.s. op *-i*

unus	één, slechts, alleen
solus	alleen, slechts
ullus	enig
nullus	geen
totus	geheel
alter, -tra, -trum	de één, de ander (van twee - -ter)
uter, -tra, -trum	wie van beiden
uterque, utraque, utrumque	ieder van beiden
neuter, -tra, -trum	geen van beiden
alius	een ander (van drie of meer)

Adverbia

Bijwoorden zijn woorden, die bij een werkwoord staan, of bij een bijvoeglijk naamwoord, of bij een ander bijwoord. Zij worden niet verbogen, maar wel van adiectiva gemaakt.

- I. bijwoorden van adiectiva van de eerste en tweede declinatie gemaakt:
  1. –us > e: longe, pulchre (een lange ee). Pulchre canit
  2. –us > o: cito snel, primo eerst, subito plotseling
  3. –us > um acc. neutr. s. multum veel, zeer, solum, alleen, tantum slechts, ceterum overigens
- II. bijwoorden van adiectiva van de derde: stam + (i)(t)er
  1. ingens > ingenter
fortis > fortiter
felix > feliciter
  2. comparativus: ius (acc.n.s.): pulchrius. Pulchrius canit.

HET VERBUM: HET WERKWOORD

Evenals het zelfstandige naamwoord kunnen de werkwoorden in 5 groepen onderverdeeld worden. De eindletter van de stam van een werkwoord bepaalt, tot welke groep dat werkwoord hoort. Zo'n groep heet coniugatie. De 5 coniugaties zijn:

1. 1^e coniugatie of **a**-groep eindigt qua stam op **-a**- bv. **lauda**- re- prijzen
2. 2^e coniugatie of **e**-groep eindigt qua stam op **-e**- bv. **mone**-re - waarschuwen
3. 3^e coniugatie of consonant/medeklinkergroep eindigt qua stam op medeklinker bv. **reg**-e-re
4. 4^e coniugatie of **i**-groep eindigt qua stam op **-i**- bv. **audi**-re - horen
5. 5^e coniugatie of gemengde groep is qua stam een mengsel van de 3^e en de 4^e bv. **cap**-e-re - nemen. Dit werkwoord heeft 2 stammen **cap**- en **capi**-

De tijden

Van de werkwoorden bestaan de volgende tijden die ook in het Latijn voorkomen:

praesens - o.t.t. (onvoltooid tegenwoordige tijd): ik doe

imperfectum - o.v.t. (onvoltooid verleden tijd): ik deed

futurum - o.t.t.t. onvoltooid tegenwoordige toekomstige tijd: ik zal doen

perfectum - v.t.t. (voltooid tegenwoordige tijd): ik heb gedaan

plusquamperfectum - v.v.t. (voltooid verleden tijd): ik had gedaan

futurum exactum - v.t.t.t.(voltooid tegenwoordige toekomstige tijd): ik zal hebben gedaan

.

De modi van het verbum:

In het Latijn zijn 4 modi van het verbum over. Een modus is de wijze waarop het verbum gebruikt is.

1. modus indicativus: de aantonende wijs: een feit wordt medegedeeld: hij loopt.
2. de imperativus: de gebiedende wijs: lauda(te).
3. de infinitivus: de onbepaalde wijs - hele werkwoord: laudare.
4. de coniunctivus: de aanvoegende wijs: laudares - dat jij prees.

Het praesens: de o.t.t.

In het Latijn wordt voor het onderwerp bijna geen gebruik gemaakt van persoonlijke voornaamwoorden zoals jij, ik etc. Om te zien om welke persoon het gaat moet je bij een persoonsvorm naar het eind van de persoonsvorm kijken. De laatste letter/letters geven de persoon aan. Deze letter/letters heet/heten de persoonsuitgang. Deze uitgangen verschillen soms per tijd.

uitgangen van de onvoltooide tijden (praesensuitgangen):

		Activum	passivum
1.sg	ik	-o/-m	-(o)r
2	jij	-s	-ris
3	hij/zij/het	-t	-tur
1.pl	wij	-mus	-mur

2	jullie	-tis	-mini
3	zij	-nt	-ntur

hele werkwoord/infinitivus –re   -ri/i

De indicativus van het praesens activum

1^e coni. A-stam

2^e coni. E-stam

1.s	laudo <ao	ik prijs	mone- o	ik waarschuw
2	lauda- s	jij prijst	mone- s	jij waarschuwt
3	lauda- t	hij prijst	mone- t	hij waarschuwt
1.p	lauda- mus	wij prijzen	mone- mus	wij waarschuwen
2	lauda- tis	jullie prijzen	mone- tis	jullie waarschuwen
3	lauda- nt	zij prijzen	mone- nt	zij waarschuwen
inf.	Lauda- re	prijzen	mone- re	waarschuwen

3^e coni. Consonantgroep

Omdat de stam van deze werkwoorden op een klinker eindigt, komt er tussen de stam en de uitgang in de meeste gevallen een klinker die de stam met de uitgang verbindt: een bindklinker. De volgende bindklinkers bestaan: **i**, **e**, **u**. Alle drie de klinkers zijn kort en moeten als volgt uitgesproken worden:

-e als u zoals in hut

-i als i zoals in kit

-u als oe zoals in hoed.

1.sg	reg- o
2	reg- i-s*
3	reg- i-t
1pl	reg- i-mus
2	reg- i-tis
3	reg- u-nt

inf. reg-**e-re**

4^e coni. I-groep

5^e coni. gemengde groep

1.s	audi- o	capi- o	
2	audi- s	cap- i-s	vette letters zijn bindklinkers
3	audi- t	cap- i-t	
1p	audi- mus	cap- i-mus	
2	audi- tis	cap- i-tis	
3	audi- u-nt	-u- is bindklinker	cap- u-nt

inf audi-re

cap-e-re

De imperativus: de gebiedende wijs

In het Latijn kent men net zoals in het Nederlands alleen het gebod van de 2^e persoon singularis en pluralis.

Vorming:

1^e, 2^e, 4^e coniugatie:

sg. stam	lauda	prijs	mone	waarschuw	audi	luister
pl. stam + te	laudate	prijst	monete	waarschuwt	audite	luistert

3^e en 5^e coniugatie

sg. stam + e	rege	bestuur	cape	pak
pl. stam + ite	regite	bestuurt	capite	pakt

Uitzonderingen

facere: fac	ducere: duc	dicere: dic	esse: es
facite	ducite	dicite	este

N.B Het verbod bestaat uit **ne** + imperativus: ne mone - waarschuw niet

De indicativus van het praesens passivum

	1 ^e coni.	2 ^e coni.	3 ^e coni.
1.sg.	laudo-r	mone-or	reg-o-r
2.	lauda-ris	mone-ris	reg-e-ris
3.	lauda-tur	mone-tur	reg-i-tur
1.pl.	lauda-mur	mone-mur	reg-i-mur
2.	lauda-mini	mone-mini	reg-i-mini
3.	lauda-ntur	mone-ntur	reg-u-ntur
i			
Inf.	lauda-ri	mone-ri	reg-i

	4 ^e coni.	5 ^e coni.
1.s.	audi-or	capi-or
2.	audi-ris	cap-e-ris
3.	audi-tur	cap-i-tur
1.p.	audi-mur	cap-i-mur
2.	audi-mini	cap-i-mini
3.	audi-u-ntur	capi-u-ntur
Inf.	audi-ri	cap-i

N.B. door:

1. bij personen, abstracta en dieren: a/ab/abs + abl.
Abs te moneor. Door jou word ik gewaarschuwd.
A cane mordeor. Door de hond word ik gebeten.
Ab amore vincor. Door de liefde word ik overwonnen.
3. bij dingen de ablativus causae:
sagitta vulneror. Ik word door een pijl getroffen

De coniunctivus praesens actief en passief

Vorm:

1^e coniugatie: de stam-a verandert in een –e-

2^e t/m 5^e coniugatie: na de stam komt een –a-

Actief:

1e coni.		2 ^e t/m 5 ^e coni		
laude-	m	dat ik prijs	mone-a-m	dat ik waarschuw
	s		reg-a-s	
	t		audi-a-t	
	mus		capi-a-mus	
	tis			
	nt			

Passief:

1e coni.		2 ^e t/m 5 ^e coni		
laude-	r	dat ik geprezen	mone-a-r	dat ik gewaarschuwd word
	ris	word	reg-a-ris	
	tur		audi-a-tur	
	mur		capi-a-mur	
	mini			
	ntur			

Bijzondere coniunctieven praesens

Esse	posse	velle	malle	nolle	ire
sim	possim	velim	malim	nolim	eam
sis		velis			eas
sit		velit			eat
simus		velimus			eamus
sitis		velitis			eatis
sint		velint			eant

Het imperfectum (ovt).

Het imperfectum is gelijk aan de Nederlandse onvoltooid verleden tijd, bv. ik las.
Het imperfectum is duidelijk te herkennen doordat direct na de stam -ba- of -eba- staat.
Daarachter staan de uitgangen.

Indicativus van het imperfectum activum

	1 ^e coni.	2 ^e	3 ^e	4 ^e	5 ^e
1.sg.	lauda-ba-m	mone-ba-m	reg-eba-m	audi-eba-m	capi-eba-m
2	lauda-ba-s	mone-ba-s	reg-eba-s	audi-eba-s	capi-eba-s
3	lauda-ba-t	mone-ba-t	reg-eba-t	audi-eba-t	capi-eba-t
1.pl.	lauda-ba-mus	mone-ba-mus	reg-eba-mus	audi-eba-mus	capi-eba-mus
2	lauda-ba-tis	mone-ba-tis	reg-eba-tis	audi-eba-tis	capi-eba-tis
3	lauda-ba-nt	mone-ba-nt	reg-eba-nt	audi-eba-nt	capi-eba-nt

Indicativus van het imperfectum passivum

	1 ^e coni.	2 ^e	3 ^e	4 ^e	5 ^e
1.s	laudabar	monebar	regebar	audiebar	capiebar
2	laudabaris	monebaris	regebaris	audiebaris	capiebaris
3	laudabatur	monebatur	regebatur	audiebatur	capiebatur
1.p.	laudabamur	monebamur	regebamur	audiebamur	capiebamur
2	laudabamini	monebamini	regebamini	audiebamini	capiebamini
3	laudabantur	monebantur	regebantur	audiebantur	capiebantur

De coniunctivus van het imperfectum

Men neme de infinitivus van het praesens activum en plaatse daarachter de actieve/passieve uit gangen. De losse vorm van de coniunctivus vertale men met het voegwoord *dat*.

	Activum				
	1 ^e coni.	2 ^e	3 ^e	4 ^e	5 ^e
	Dat ik prees				
1.sg.	laudare-m	monere-m	regere-m	audire-m	capere-m
2	laudare-s	monere-s	regere-s	audire-s	capere-s
3	laudare-t	monere-t	regere-t	audire-t	capere-t
1.pl.	laudare-mus	monere-mus	regere-mus	audire-mus	capere -mus
2	laudare-tis	monere-tis	regere-tis	audire-tis	capere-tis
3	laudare-nt	monere-nt	regere-nt	audire-nt	capere-nt

Passivum

	1 ^e coni.	2 ^e	3 ^e	4 ^e	5 ^e
	Dat ik geprezen werd				
1.sg.	laudarer	monerer	regerer	audirer	caperer
2	laudareris	monereris	regereris	audireris	capereris
3	laudaretur	moneretur	regeretur	audiretur	caperetur
1.pl.	laudaremur	moneremur	regeremur	audiremur	caperemur
2	laudaremini	moneremini	regeremini	audiremini	caperemini
3	laudarentur	monerentur	regerentur	audirentur	caperentur

Het participium praesentis activi: p.p.a.

Het participium is een bijvoeglijk naamwoord gemaakt van een werkwoord. Het congrueert dus doorgaans met een zelfstandig naamwoord, maar het heeft ook nog kenmerken van een werkwoord. Zo kan het een lijdend voorwerp hebben. Het p.p.a. staat in het Nederlands gelijk aan het tegenwoordige deelwoord. Het is dus gelijktijdig aan de handeling van het hoofdwerkwoord.

Vorming:

Stam + (bindvoocaal) + ns, -ntis

1 ^e coni.	laudans, -ntis	prijzend
2 ^e coni.	monens, -ntis	waarschuwend
3 ^e coni.	reg-e-ns, -ntis	besturend
4 ^e coni.	audi-e-ns, -ntis	horend
5 ^e coni.	capi-e-ns, -ntis	nemend

Laudans wordt verbogen als ingens.

	M/F	N
Nom.s.	laudans	laudans
Gen.	laudantis	laudantis
Dat.	laudanti	laudanti
Acc.	laudantem	laudans
Abl.	laudante/i	laudante/i
Nom.s.	laudantes	laudantia
Gen.	laudantium	laudantium
Dat.	laudantibus	laudantibus
Acc.	laudantes	laudantia
Abl.	laudantibus	laudantibus

N.B. De ablativus sg. is bijna altijd –e, alleen als een participium zuiver bijvoeglijk gebruikt is, is de abl s. –i.

Het perfectum: v.t.t.

Het perfectum is te vergelijken met onze voltooid tegenwoordige tijd bv. Ik heb geprezen. Het perfectum van iedere conjugatie wordt op aparte manier gemaakt. Iedere conjugatie heeft een aparte letter of stam waaraan je het perfectum kunt herkennen. Daarnaast heeft het perfectum eigen uitgangen.

Indicativus perfecti activi

Uitgangen van de indicativus het perfectum activum.

- 1.s -i ik heb ge.....
- 2 -isti jij hebt ge.....
- 3 -it hij heeft ge.....
- 1.p -imus wij hebben ge.....
- 2 -istis jullie hebben ge.....
- 3 -erunt zij hebben ge.....

inf. -isse te hebben ge.....

Vorming perfectum

1^e coni.: stam + v + uitgang lauda-v-i

2^e coni: -e wordt -u + uitgang monu-i

3^e coni: stam + s + uitgang; n.b. g of c + s >x; b + s > ps reg → rexi, dic → dixi, scrib → scripsi

4^e coni: stam + (v) + uitgang audi-vi of audii

5^e coni: onregelmatig: capere cep-i

	1 ^{ste} coni.		2 ^{de} coni.	3 ^{de} coni.	4 ^{de} coni.
1.sg	lauda-v-i	ik heb geprezen	monu-i	rex-i	audi- (v)-i
2	lauda-v-isti	/ik prees	monu-isti	rex-isti	audi- (v)-isti
3	lauda-v-it		monu-it	rex-it	audi- (v)-it
1pl	lauda-v-imus		monu-imus	rex-imus	audi- (v)-imus
2	lauda-v-istis		monu-istis	rex-istis	audi- (v)-istis
3	lauda-v-erunt		monu-erunt	rex-erunt	audi- (v)-erunt
inf	lauda-v-isse	te hebben geprezen	monu-isse	rex-isse	audi- (v)-isse

5^e coni.

- 1.s. cep-i
- 2 cep-isti
- 3 cep-it
- 1.p cep-imus
- 2 cep-istis
- 3 cep-erunt

inf. Cep-isse

Het perfectum passivum.

Het perfectum passivum maak je op dezelfde wijze als in het Nederlands: voltooid deelwoord en een vorm van het werkwoord zijn. Het voltooid deelwoord heet in het Latijn het participium perfecti passivi (p.p.p.)

Het participium perfecti passivi (p.p.p)

Dit maak je door achter de stam tus/ta/tum te plaatsen.

1 ^e coni.	lauda-tus	geprezen (zijnde)	
2 ^e coni.	moni-tus	gewaarschuwd (zijnde)	e→i
3 ^e coni.	rec-tus	bestuurd (zijnde)	g+t > ct en b+t >pt scriptus < scribere
4 ^e coni.	audi-tus	gehoord (zijnde)	
5 ^e coni.	cap-tus	genomen (zijnde)	

Het p.p.p. is een bijvoeglijk naamwoord van de 1^e en 2^e declinatie; vergelijk bonus. Het congrueert dus.

Indicativus perfecti passivi

1^e coni.

1.s.	laudatus/a/um	sum	ik ben/werd geprezen
2	laudatus/a/um	es	
3	laudatus/a/um	est	
1.p.	laudati/ae/a	sumus	
2	laudati/ae/a	estis	
3	laudati/ae/a	sunt	

Inf. laudatus/a/um/i/ae/a esse te zijn geprezen

2 ^e coni.	moni-tus sum	ik ben/werd gewaarschuwd
3 ^e coni.	rec-tus sum	ik ben/werd bestuurd
4 ^e coni.	auditus sum	ik ben/werd gehoord
5 ^e coni.	cap-tus sum	ik ben/werd genomen

De conjunctivus perfecti activi en passivi

Actief

Perfectumstam +	-erim	vgl. fut ex.	-ero
	-eris		-eris
	-erit		
	-erimus		
	-eritis		
	-erint		

1. laudaverim dat ik geprezen heb
2. monueris
3. rexerit
4. audiverimus
5. ceperitis
ceperint

Passief

ppp + coni. praes. van esse

1. laudatus sim   dat ik geprezen ben
2. monitus sis
3. rectus sit
4. auditi simus
5. capti sitis/ sint

Het verschil tussen het imperfectum en perfectum

Perfectum: geeft een eenmalige handeling in het verleden aan: eum necavi - ik doodde hem.

Imperfectum: geeft gewoonte, duur, herhaling van een handeling in het verleden aan en het kan ook een poging aangeven (de conatu: proberen). Librum legebam - ik las het boek - ik was het boek aan het lezen.

Het praesens historicum: vaak gebeurt het dat in een verhaal in het verleden in plaats van een perfectum een praesens staat. Dit praesens wordt gebruikt om het verhaal de lezer levendig voor ogen te stellen. Dit praesens, het praesens historicum, moet je dan toch als een perfectum vertalen.

Perfecta met de betekenis van een praesens

Sommige perfecta hebben een praesensbetekenis, omdat zij het resultaat van een handeling weergeven:

1. memini (+gen.)   ik herinner me
2. suevi   ik ben gewoon (< ik heb me gewend aan - suescere)
3. odi   ik haat
4. novi   ik weet (< ik heb leren kennen –noscere)

Let op de vertaling van plusq.perf. en fut. Ex.

Memineram	ik herinnerde me	- imperf.
Meminero	ik zal me herinneren	- fut.

De indicativus van het plusquamperfectum activum: voltooid verleden tijd.

Vorming: perfectumstam + uitgang

1. ik   –eram   laudaveram   ik had geprezen
2. jij   -eras   monueram   ik had gewaarschuwd
3. hij   -erat   rexeram   ik had bestuurd

1. wij	-eramus	audieram	ik had gehoord
2. jullie	-eratis	ceperam	ik had genomen
3. zij	-erant		

De coniunctivus van het plusquamperfectum

Vorming: infinitivus van het perfectum + uitgang

1^e coni. laudare

1.sg.	laudavisse-m	dat ik had geprezen
2	laudavisse-s	
3	laudavisse-t	
1.pl.	laudavisse-mus	
2	laudavisse-tis	
3	laudavisse-nt	

2 ^e coni.	monuissem	dat ik had gewaarschuwd
3 ^e coni.	rexissem	dat ik had bestuurd
4 ^e coni.	audi(v)issem	dat ik had gehoord
5 ^e coni.	cepissem	dat ik had genomen

Indicativus plusquamperfecti passivi

1^e coni.

1.s.	laudatus/a/um eram	ik was geprezen
2	laudatus/a/um eras	
3	laudatus/a/um erat	
1.p.	laudati/ae/a eramus	
2	laudati/ae/a eratis	
3	laudati/ae/a erant	

2 ^e coni.	moni-tus eram	ik was gewaarschuwd
3 ^e coni.	rec-tus eram	ik was bestuurd
4 ^e coni.	auditus eram	ik was gehoord
5 ^e coni.	cap-tus eram	ik was genomen

Coniunctivus plusquamperfecti passivi.

1^e coni.

1.sg.	laudatus/a/um essem	dat ik was geprezen
2	laudatus/a/um esses	
3	laudatus/a/um esset	
1.pl.	laudati/ae/a essemus	
2	laudati/ae/a essetis	
3	laudati/ae/a essent	

2 ^e coni.	moni-tus essem	dat ik was gewaarschuwd
3 ^e coni.	rec-tus essem	dat ik was bestuurd
4 ^e coni.	auditus essem	dat ik was gehoord
5 ^e coni.	cap-tus essem	dat ik was genomen

Het futurum simplex

Het futurum is de o.t.t.t.: ik zal komen. In het Latijn wordt geen hulpwerkwoord gebruikt, maar evenals in het perfectum en imperfectum worden **tijdkenletters** gebruikt.

De tijdkenletter voor het futurum van de 1^e en 2^e conjugatie. is **-b-**. De tijdkenletter voor de overige conjugaties is de **-a-** bij de eerste persoon en de **-e-** bij de overige personen.

Vorming:

tijdstam (stam + tijdkenletter) + uitgang actief/passief.

Actief

	1 ^e conj	2 ^e	3 ^e	4 ^e	5 ^e
1.sg.	lauda-b-o	mone-b-o	reg-a-m	audi-a-m	capi-a-m
2	lauda-b-i-s	mone-b-i-s	reg-e-s	audi-e-s	capi-e-s
3	lauda-b-i-t	mone-b-i-t	reg-e-t	audi-e-t	capi-e-t
1.pl.	lauda-b-i-mus	mone-b-i-mus	reg-e-mus	audi-e-mus	capi-e-mus
2	lauda-b-i-tis	mone-b-i-tis	reg-e-tis	audi-e-tis	capi-e-tis
3	lauda-b-u-nt	mone-b-u-nt	reg-e-nt	audi-e-nt	capi-e-nt

Passief

	1 ^e conj	2 ^e	3 ^e	4 ^e
1.sg.	lauda-b-or	mone-b-o-r	reg-a-r	audi-a-r
2	lauda-b-e-ris	mone-b-e-ris	reg-e-ris	audi-e-ris
3	lauda-b-i-tur	mone-b-i-tur	reg-e-tur	audi-e-tur
1.pl.	lauda-b-i-mur	mone-b-i-mur	reg-e-mur	audi-e-mur
2	lauda-b-i-mini	mone-b-i-mini	reg-e-mini	audi-e-mini
3	lauda-b-u-ntur	mone-b-u-ntur	reg-e-ntur	audi-e-ntur

	5 ^e
1.sg.	capi-a-r
2	capi-e-ris
3	capi-e-tur
1pl.	capi-e-mur
2	capi-e-mini
3	capi-e-ntur

esse

ero ik zal zijn
eris
erit
erimus
eritis
erunt

posse

pot-ero ik zal kunnen
pot-eris
pot-erit
pot-erimus
pot-eritis
pot-erunt

inf. futurus esse/fore te zullen zijn (Nota bene: forem = essem coni. imperfecti)

velle

volam
voles
volet
volemus
voletis
volent

nolle

nolam
noles

malle

malam
males

Het futurum perifrasticum

Dit samengestelde futurum komt meer overeen met de wijze, waarop wij tijden maken: met hulp- en koppelwerkwoorden. In dit geval maakt het fut. perifr. gebruik van het part. futuri activi (pfa) en esse.

Het participium futuri activi

Dit kun je maken door van het ppp –us te vervangen door –urus/-ura/ -urum
Laudatus: geprezen ---> laudaturus

Betekenis laudaturus:

1. zullende prijzen
2. op het punt staand te prijzen
3. van plan zijnd te prijzen
4. bestemd zijnd te prijzen
5. om te prijzen

Het futurum perifrasticum

1.s.	laudaturus/a/um	sum
2.		es
3.		est
1.p.	laudaturi/ae/a	sumus
2.		estis
3.		sunt

Laudaturus sum:

1. ik ga prijzen
2. ik ben van plan te prijzen
3. ik sta op het punt te prijzen
4. ik ben bestemd te prijzen

2^e conj.: moniturus sum

3^e conj.: rectorus sum

4^e conj.: auditorus sum

5^e conj.: capturus sum

Van het futurum perifr. is geen passivum.

Nota bene:

- de infinitivus en coniunctivus van het fut. perifrasticum laudaturus esse heeft doorgaans niet de bijzondere betekenis, maar de normale: te zullen prijzen.
- Als inf. fut pass.: laudatum iri – geprezen te zullen worden

Futurum exactum

Dit is de v.t.t.t.:

actief: ik zal gezien hebben.

passief: ik zal gezien zijn

Het activum van deze tijd maak je in het Latijn, door achter de perfectumstam de uitgangen te zetten:

- 1. s. -ero
- 2. -eris
- 3 -erit
- 1.p. -erimus
- 2 -eritis
- 3 -erint

1 ^e coni.	laudavero	ik zal hebben geprezen, ik heb geprezen, ik zal prijzen, ik prijs
2 ^e	monueris	
3 ^e	rexerit	
1.p.	audi(v)erimus	
2.	ceperitis	
	ceperint	

Passivum:

Het passivum maak je door het p.p.p. te nemen en het futurum van esse.

laudatus ero ik zal geprezen zijn

laudatus eris

laudatus erit

laudati erimus

laudati eritis

laudati erunt

Gebruik en betekenis.

Het futurum exactum wordt hoofdzakelijk in bijzinnen van tijd (cum - wanneer) en conditionele bijzinnen (si - als) gebruikt, indien in de hoofdzin een toekomstige tijd gebruikt wordt of een werkwoordsvorm met toekomstige betekenis bv. een imperativus en je mag het fut. ex. vrij vertalen:

laudavero

ik zal hebben geprezen

ik heb geprezen

ik zal prijzen

ik prijs

Si id dixeris, tristis ero.

Als je dit gezegd zult hebben, hebt gezegd, zult zeggen, zegt, zal ik bedroefd zijn.

Si Caesar necatus erit, Romani tristes erunt/ tristes este.

Deponentia

Deponentia zijn verba, die een passieve vorm hebben, maar een actieve betekenis, bv. hortor - ik spoor aan.

Uitzonderingen:

- p.p.a.: hortans - aansporend
- [part. futuri activi hortaturus - zullende aansporen]
- [gerundivum hortandus - aangespoord moerende worden]

1^e coni. hortari - aansporen

	Ind. praesentis	ind. imperfecti	coni. imperfecti	imperativus	inf. praes.
1.s.	hortor	hortaba-r	hortare-r		hortari
2.	hortaris	- ris	-ris	hortare	
3.	hortatur	- tur	-tur		
1.pl.	hortamur	- mur	-mur	hortamini	
2.	hortamini	- mini	-mini		
3.	hortantur	- ntur	-ntur		

p.p.a. hortans, -ntis

aansporend

p.p.p. hortatus/a/um

aangespoord hebbend, aansporend

	Ind.perfecti	plusquamperf.	Coni.perf.	inf. perf
1.s.	hortatus sum	hortatus eram	hortatus essem	hortatus esse
2.	es	eras	esses	
3.	est			
1.pl.	hortati sumus			
2.	estis			
3.	sunt			

2^e coni. vereri - vrezen

	Ind. praesentis	ind. imperfecti	coni. imperfecti	imperativus	inf. praes.
1.sg.	vereor	vereba-r	verere-r		vereri
2.	vereris	- ris	-ris	verere	
3.	veretur	- tur	-tur		
1.pl.	veremur	- mur	-mur	veremini	
2.	veremini	- mini	-mini		
3.	verentur	- ntur	-ntur		

p.p.a. verens, -ntis

p.p.p. veritus/a/um

	Ind.perfecti	plusquamperf.	Coni.perf.	inf. perf
1.sg.	veritus sum	veritus eram	veritus essem	veritus esse
2.	es	eras	esses	
3.	est			
1.pl.	veriti sumus			
2.	estis			
3.	sunt			

3^e coni. loquor - spreken

	Ind. praesentis	ind. imperfecti	coni. imperfecti	imperativus	inf. praes.
1.sg.	loquor	loqueba-r	loquere-r		loqui
2.	loqueris	- ris	-ris	loquere	
3.	loquitur	- tur	-tur		
1.pl.	loquimur	- mur	-mur	loquimini	
2.	loquimini	- mini	-mini		
3.	loquuntur	- ntur	-ntur		

p.p.a. loquens, -ntis

p.p.p. locutus/a/um

	Ind.perfecti	plusquamperf.	Coni.perf.	inf. perf
1.sg.	locutus sum	locutus eram	locutus essem	locutus esse
2.	es	eras	esses	
3.	est			
1.pl.	locuti sumus			
2.	estis			
3.	sunt			

4^e coni. ordiri - beginnen

	Ind. praesentis	ind. imperfecti	coni. imperfecti	imperativus	inf. praes.
1.s.	ordior	ordieba-r	ordire -r		ordiri
2.	ordiris	- ris	-ris	ordire	
3.	orditur	- tur	-tur		
1.pl.	ordimur	- mur	-mur	ordimini	
2.	ordimini	- mini	-mini		
3.	ordiuntur	- ntur	-ntur		

p.p.a. ordiens, -ntis

p.p.p. orsus/a/um

	Ind.perfecti	plusquamperf.	Coni.perf.	inf. perf
1.s.	orsus sum	orsus eram	orsus essem	orsus esse
2.	es	eras	esses	
3.	est			
1.pl.	orsi sumus			

2. estis
3. sunt

5^e coni. pati - dulden

	Ind. praesentis	ind. imperfecti	coni. imperfecti	imperativus	inf. praes.
1.sg.	patior	patieba-r	patere -r		pati
2.	pateris	- ris	-ris	patere	
3.	patitur	- tur	-tur		
1.pl.	patimur	- mur	-mur	patimini	
2.	patimini	- mini	-mini		
3.	patiuntur	- ntur	-ntur		

p.p.a. patiens, -ntis

p.p.p. passus/a/um

	Ind.perfecti	plusquamperf.	Coni.perf.	inf. perf
1.sg.	passus sum	passus eram	passus essem	passus esse
2.	es	eras	esses	
3.	est			
1.pl.	passi sumus			
2.	estis			
3.	sunt			

Semi-deponentia.

Er zijn werkwoorden, die maar voor de helft deponentia zijn: alleen in perfecte tijden. In de imperfecte gaan zij als bv. Laudare Vergelijk hiermee met name de Nederlandse onovergankelijke werkwoorden: ik ga – ik ben gegaan.

Bv. soleo
solebam
solebo

solere	gewoon zijn	perf. solitus sum	- ik ben gewoon te
gaudere	blij zijn	gavisus sum	- ik heb me verheugd
audere	durven	ausus sum	- ik heb gedurfd

Ook in het Nederlands bestaan deze semi-deponentia: ik ga ik ben gegaan

Fieri, fio, factus

1. worden
2. gebeuren
3. gemaakt worden *als passivum van facere*

Ind. praes.		Imperf. ind.	Imperf. coni.	Ind. fut.
1.sg.	fio	fiēbam	fiērem	fiam
	fis			fies
	fit			
1.pl.	fimus			
	fitis			
	fiunt			

ind. Perf.		Plperf. Ind.	Coni. Plperf.	Fut.ex.
1.s	factus sum	factus eram	factus essem	factus ero

Infinitivi

Praesens:	fieri
Perf.	Factus esse
Fut.	Futurus esse, fore

fit, ut + coni. Het gebeurt dat

Onregelmatige verba

Esse: stem es, su, fu

Praesens:	imperfectum	perfectum	
sum	eram	fui	
es	eras	fuisti	
est	erat	fuit	
sumus	eramus	fuimus	
estis	eratis	fuistis	
sunt	erant	fuerunt	inf. fuisse

imperativus

es
este

posse < pot + esse : t+ s>ss: kunnen

praes.	Imperfectum	perfectum	
possum	poteram	potui	
potes	poteras	potuisti	inf. potuisse
potest			
possum			
potestis			
possunt			

Ferre: stam fer- soms geen bindvocaal: dragen

Praesens	imperfectum	perfectum	
fero	fereram	tuli	inf. tulisse

fers

fert

ferimus

fertis

ferunt

Imperativus	p.p.a.	p.p.a.
fer	ferens	latus
ferite		

Velle willen

Praesens	imperfectum	perfectum
volo	volebam	volui
vis		
vult		
volumus		
vultis		
volunt		

p.p.a. volens

Nolle niet willen < non velle

Praesens	imperfectum	perfectum	imperativus
nolo	nolebam	nolui	sg. Noli wil niet
non vis			pl. Nolite wilt niet
non vult			N.B. noli lacrimare - ne lacrima - huil
nolumus			niet
non vultis			
nolunt			

p.p.a. nolens

Malle liever willen < ma velle

Praesens	imperfectum	perfectum
malo	malebam	malui
mavis		
mavult		
malumus		
mavultis		
malunt		

p.p.a. malens

Ire gaan

Praesens indicativus

1.sg.	eo	bij praes. wordt –i- voor klinker een –e-
2.	is	
3.	it	
1.pl.	imus	
2.	itis	
3.	eunt	

Inf. Ire

Imp. 2.s. i
2.p. ite

p.p.a iens, euntis

Imperfectum

Indicativus

1.s.	ibam	irem	dat ik ging
2.	ibas	ires	
3.	ibat	iret	
1.p.	ibamus	iremus	
2.	ibatis	iretis	
3.	ibant	irent	

coniunctivus

Perf. indic.

1.sg.	ii
2.	iisti/isti
3.	iit
1.pl.	iimus
2.	iistis/istis
3.	ierunt

Inf.perf.

iisse/isse te zijn gegaan

p.p.p. itum Wordt alleen gebruikt in onpersoonlijke uitdrukkingen: itum est: er/men is gegaan

Plusquamperfectum

Indicativus

1.sg.	ieram	i(i)ssem	dat ik was gegaan
2.	ieras	i(i)sset	
3.	ierat	i(i)sset	
1.pl.	ieramus	i(i)ssemus	
2.	ieratis	i(i)ssetis	
3.	ierant	i(i)ssetis	

coniunctivus

Samenstellingen met ire :

interire	omkomen
obire	ontmoeten ; (de dood) omkomen
perire	omkomen
transire	oversteken
praeterire	voorbijgaan
prodire	tevoorschijnkomen
exire	uit/weggaan
redire	terugkeren
abire	weggaan
adire	gaan naar
circumire	gaan rondom
subire	naderen

Als ire worden ook vervoegd nequire (niet kunnen) en quire (kunnen).

Het gerundium

Wanneer in het Latijn de infinitivus onderwerp of lijdend voorwerp is geeft dat geen problemen. Je gebruikt gewoon de infinitivus. Voorbeeld:

1. ridere bonum est.
2. Volo ridere.

In alle andere gevallen dus in bijwoordelijke (abl., dat., acc. na ad), bijvoeglijke (gen.) bepalingen gebruikt men het gerundium. Dit is een onzijdig zelfstandig naamwoord, 2^e declinatie, gemaakt van het werkwoord met actieve betekenis, dus absoluut niet te verwarren met het gerundivum (bijv. naamw. en pass.). Het gerundium kent ook alleen een enkelvoud.

Vorming:

Stam + (e) + nd - uitgang

nom.	.....	
gen.	laudandi	van het prijzen
dat.	monendo	aan/voor het waarschuwen
acc.	regendum	het besturen (na ad)
abl.	audiendo/capiendo	door/met/vanaf het horen/nemen

Gebruik.

Het gerundium wordt alleen volgens strakke regels gebruikt, die veelal overeenkomen met die van het gerundivum. Overigens gebruiken de Romeinen liever het gerundivum dan het gerundium.

Genitivus:

1. na substantiva: ars scribendi - de kunst van het schrijven
2. na adiectiva begerig (cupidus), ervaren (peritus) en gedachtig (memor). Cupidus canendi sum. Ik verlang te zingen.
3. Voor causa en gratia. Canendi causa venio. Ik kom wegens het zingen/om te zingen.

Dativus:

1. hoofzakelijk in vaste uitdrukkingen: solvendo esse. Ik ben tot betalen in staat.
2. Na studere, operam dare, praeesse en praeficere. Studeo canendo. Ik leg me toe op het zingen.
3. na adiectiva als geschikt (aptus) en nuttig (utilis). Locus aptus pugnando – een plek geschikt om te strijden

Accusativus:

1. alleen na ad. Venio ad canendum. Ik kom om te zingen.

Ablativus:

1. Als het aangeeft het middel waarmee, of de manier waarop. Canendo gaudeo. Door te zingen ben ik blij.
2. Na de voorzetsels ab, de, ex, in: De canendo narro. Ik vertel over het zingen.

N.B.

1. Bij het gerundium kan alleen een lijdend voorwerp indien het gerundium in de gen., of abl. gebruikt wordt zonder voorzetsel: Te necando gaudeo. Ik ben blij door jou te doden.
2. Het gerundium houdt zijn eigen naamval. Captivis parcendo eos amicos facit. Door de krijgsgevangenen te sparen maakt hij hen tot vrienden.

Syntaxis

De accusativus cum infinitivo: de a.c.i.

De aci is een constructie, die bestaat uit een naamwoord in de accusativus en een infinitivus.

Je vertaalt de aci met een dat-zin :

1. je opent met het voegwoord **dat**
2. het naamwoord in de acc. wordt subject
3. de infinitivus wordt persoonsvorm.

Te venire volo. - Ik wil, dat jij komt.

De aci komt voor bij bepaalde verba :

1. verba sentiendi: van zintuiglijke waarneming, zoals videre, sentire, audire.
Voorbeeld: Brutum Caesarem necavisse audio. Ik hoor, dat Brutus Caesar vermoord heeft.
2. verba declarandi: van meningsuiting, zoals dicere, putare.
Voorbeeld: Te amicum meum esse puto. Ik meen, dat jij mijn vriend bent.
3. verba affectuum: van gemoedsaandoening : gaudere, dolere.
Voorbeeld: Te me relinquere gaudeo. Ik verheug me erop, dat jij mij verlaat.
4. verba voluntatis: van willen, zoals velle, malle, nolle.
Voorbeeld: Te tacere volo. Ik wil, dat jij zwijgt.
5. verba impersonalia : onpersoonlijke werkwoorden, zoals licet, decet, bonum est.
Voorbeeld: te tacere bonum est. Het is goed, dat jij zwijgt.

Bijzonderheden.

1. Indien in een aci twee accusatieven staan is normaal gesproken de eerste het onderwerp en de tweede het lijdend voorwerp. Brutum Caesarem necavisse audio. Ik hoor dat Brutus Caesar heeft gedood.

2. Denk eraan dat een inf. praes gelijktijdig is en een inf. perf. voortijdig.

- Te venire audio   Ik hoor, dat je komt.
- Te venire audivi   Ik hoorde, dat je kwam.
- Te venisse audio   Ik hoor, dat je gekomen bent.
- Te venisse audivi   Ik hoorde, dat je gekomen was.
-

3. Indien het onderwerp van de hoofdzin een 3^e persoon singularis en pluralis is en in de aci naar hem verwezen wordt, gebruikt men het pronomen (possessivum) reflexivum, ofwel se of suus (zijn, haar, hun eigen).

Verbuiging van se (zich/hemzelf)

Nom.	-----
Gen.	suus/sua/suum
Dat.	sibi
Acc.	se
Abl.	Se

Voorbeeld :

Se Romam venire dicit. Hij zegt, dat hij (zelf) naar Rome komt.

Suam uxorem Romam venire dicit. Hij zegt, dat zijn eigen vrouw naar Rome komt.

Eum Romam venire dicit. Hij zegt, dat hij (een ander) naar Rome komt.

Eius uxorem Romam venire dicit. Hij zegt, dat zijn vrouw (die van een ander) naar Rome komt.

N.B. De woorden se en suus kunnen op twee wijzen gebruikt worden :

1. **direct reflexief**: het slaat terug op het onderwerp van het zinsdeel waarin het staat: zich. Caesar se videt. Caesar ziet zich. Caesarem uxorem suam videt. Caesar ziet zijn (eigen) vrouw.

2. **indirect reflexief**: het slaat terug vanuit een bijzin (aci, ut + coni etc.) naar het onderwerp van de hoofdzin. Caesar nuntium misit, ut uxori suae ea diceret. Caesar stuurde een bode om dit aan zijn (van Caesar) vrouw te zeggen.

Nominativus cum Infinitivo

De Nominativus cum Infinitivo wordt gevormd aan de hand van de ACI.

De NCI heeft twee eigenschappen:

- het hoofdwerkwoord is passief
- de onderwerpsaccusativus van de aci is nominativus geworden.

Dicunt Caesarem venire → Ze zeggen dat Caesar komt (ACI).

Caesar dicitur venire → Caesar wordt gezegd te komen (NCI) → Er wordt gezegd/men zegt dat Caesar komt.

Videri → schijnen.

- Brutus malus esse videtur → Brutus schijnt slecht te zijn. Het schijnt, dat Brutus slecht is.

N.B. bijzondere betekenissen van videri:

Mihi videtur → Het schijnt mij goed toe → ik besluit

Videor mihi .. ik kom mij voor/ik geloof

Gebruik van het participium

Het participium kan op drie manieren gebruikt worden :

1. bijvoeglijk
2. zelfstandig
3. dubbelverbonden/praedicatief

1. Bijvoeglijk

Indien het part. bijvoeglijk gebruikt is, kun je het vertalen met een deelwoord of met een relatieve bijzin.

Necatus vir humi iacet. De gedode man/ de man, die gedood is, ligt op de grond.

2. Zelfstandig

Een zelfstandig gebruikt participium kun je in de vertaling omschrijven met b.v. de man, die .., de vrouw, die .., het ding, dat ..

Victus abit. De overwonene. Hij, die overwonnen is, gaat weg.

Laudata laeta est. De geprezene/de vrouw die geprezen is, is blij.

Dictum me laetum facit. Het gezegde/wat gezegd is/het woord maakt mij blij.

3. Dubbelverbonden/praedicatief.

Dit gebruik komt van deze drie mogelijkheden het meest voor.

Een praedicatief gebruikt participium kun je vaak in het Nederlands met een dubbel verbonden participium vertalen.

1. Tacens intrat. Zwijgend komt hij binnen.

2. Victus fugit. Overwonnen vlucht hij.

Het meest wordt het praedicatieve participium echter met een bijwoordelijke bijzin vertaald. Zo'n bijzin wordt ingeleid met een voegwoord. Je hebt de volgende mogelijkheden:

1. causaal: omdat/doordat. Caesar a senatu laudatus laetus erat. Omdat Caesar door de senaat geprezen was, was hij blij.

2. temporeel: toen/nadat. Populus Caesarem necatum cremavit. Het volk heeft Caesar, toen hij vermoord was, gecremeerd.

3. modaal: terwijl. Ridens intrat. Terwijl hij lacht, komt hij binnen.

4. concessief: hoewel, ofschoon. Caesarem necatum tamen senatus timebat.

Hoewel Caesar gedood was, vreesde de senaat hem toch.

5. conditioneel: als. Mortem timentes miseri sumus. Als we de dood vrezen, zijn wij ongelukkig.

N.B. Het praedicatieve participium kan ook dominant gebruikt worden; dat wil zeggen, dat de inhoud van het participium belangrijker is dan het substantivum waarbij het staat. Het participium vertaal je dan met een substantivum: het + infinitivus. Caesar occisus populum iratum fecit. Letterlijk: de gedode Caesar maakte het volk boos. Deze vertaling snijdt weinig hout. Je moet het als volgt vertalen: de moord op Caesar/ het vermoorden van Caesar ..

De ablativus absolutus.

De abl.abs. is een constructie bestaand uit een naamwoord en een part. in de abl. Het naamwoord in de abl. kan niet verklaard worden met de normale betekenissen (door, met, vanaf) en is ook niet afhankelijk van een voorzetsel. De ablativus staat volledig los van de zin en daarom heet de constructie de los gemaakte ablativus.

Je vertaalt de abl. abs. met een bijwoordelijke bijzin, zoals het praedicatieve participium of met een voorzetsel; het participium wordt dan wel dominant vertaald.

1. causaal: Caesare necato populus iratus erat. Omdat C. gedood was,/wegens de moord op C. was het volk boos.

2. temporeel: Urbe condita Populus Romanus omnes gentes vicit. Nadat de stad gesticht was/na het stichten van de stad heeft het Romeinse volk alle volkeren overwonnen.

3. modaal: Nullo recusante rex factus est. Terwijl niemand zich verzette/zonder dat iemand zich verzet/ zonder verzet van iemand is hij tot koning gemaakt.

4. concessief: Clade accepta tamen animum non demisimus. Hoewel een nederlaag opgelopen was,/ondanks het oplopen van een nederlaag hebben wij de moed niet opgegeven.

5. conditioneel: Victoria parta ab omnibus laudabimini. Als de overwinning behaald is/in geval van het behalen van de overwinning zullen jullie door allen geprezen worden.

N.B.: Het participium van esse bestaat niet meer. Zo kan het gebeuren, dat je een abl.abs. tegen komt zonder part., maar wel bestaand uit twee naamwoorden in de abl. Je moet dan het part. van esse in de abl. erbij denken: Cicerone consule res publica in periculo erat. Toen Cicero consul was,/ tijdens het consulaat van Cicero ..

Nobis invitis .. Tegen onze zin ..

Me inscio .. Zonder dat ik het weet ..

Te adiutore .. Met hulp van jou ..

De accusativus cum participio: a.c.p.

Deze constructie wordt gebruikt in plaats van de a.c.i. om aan te geven, dat het onderwerp er persoonlijk bij betrokken was/is. De a.c.p. komt voor achter werkwoorden sentiendi (zintuiglijke waarneming: horen, zien, voelen.)

Voorbeeld:

Eum canentem audio.

Mogelijke vertalingen:

1. Ik hoor hem zingend.
2. Ik hoor hem, terwijl hij zingt.
3. Ik hoor, dat hij zingt.
4. Ik hoor hem zingen.

Vragen

Vragen kunnen onderverdeeld worden in directe en indirecte vragen. Directe vragen zijn zelfstandige (Wie ben jij?), indirecte zijn afhankelijke (hij vraagt **wie je bent**).

Vragen kunnen ingeleid worden door vragende voornaamwoorden, zoals ubi, quid, ut, maar ook door vraagpartikels.

Vraagpartikels voor eenledige vragen:

1. -ne: dit wordt direct achter het woord geplakt waarom het in de vraag draait. Heeft geen enkel woord extra nadruk dan staat het doorgaans achter het verbum. Het geeft alleen maar aan dat er een vraag volgt en heeft verder geen betekenis.
Caesarne Gallos vicit? Heeft Caesar de Galliërs overwonnen?
2. nonne - niet? toch wel? Een vraag door nonne ingeleid verwacht een positief antwoord.
Nonne Brutus Caesarem trucidavit? Heeft Brutus niet Caesar gedood?
3. num - soms? toch niet? Een vraag ingeleid door num verwacht een negatief antwoord.
Num Caesar rex factus est? Caesar is toch geen koning geworden?

Vraagpartikels van meerledige vragen:

1. utrum .. an .. - .., of ... Hiergaat het eigenlijk om een tweeledige vraag.
Utrum Romam an Carthaginem iisti? Ben jij naar Rome of Carthago gegaan?
2. -ne .., an .., an .. - .., of .., of .. Deze vraag kan uit een onbeperkt aantal leden bestaan.
Tunc an ille id fecit? Heb jij of heeft hij het gedaan?
3. ....., an ....., an.... + .., of .., of ..
Vicerunt an victi sunt? Hebben ze gewonnen of zijn ze overwonnen?
4. Soms wordt het eerste deel verzwegen en begint een vraag met an - (of) .. soms.
Mori necesse est. An salutem speramus? Het is nodig te sterven. Of hopen we op redding?
Quid ad me venisti? An speculandi causa? (ironisch). Waarom ben je naar mij toegekomen? Soms om te spioneren?

De retorische vraag:

Dit is eigenlijk een uitspraak, die in een jasje van een vraag is gegoten.

Quis id nescit? Wie weet dit niet? Iedereen weet dit.

De indirecte vraag

Alle indirecte vragen staan in de coniunctivus, zonder dat deze coniunctivus een speciale betekenis hoeft te hebben.

Nescio, quis veniat.

Ik weet niet, wie komt.

Rogas, cur id fecerit?

Vraag je, waarom hij dit heeft gedaan?

Conatur, si urbs capi possit.

Hij doet een poging om te zien of de stad ingenomen kan worden.

Indirecte vragen, die niet door pronomina of adverbia interrogativa (quis etc., ubi etc.) worden ingeleid door:

1. eenledige: -ne of num zonder verschil in betekenis

Rogat, Caesarne / num Caesar veniat. Hij vraagt of Caesar komt.

- meerledige:

1. -ne ... an - , of ... of

2. num ... an - , of ... of

3. .... an - , of ... of

Rogat, scripseris an legeris.

Hij vraagt, of geschreven hebt of gelezen.

Rogat, scripseris an non/ necne. Hij vraagt of je geschreven hebt of niet.

Het gebruik van de coniunctivus.

a. In de hoofdzin.

Praesens

Hoofdzinnen

1. **adhortativus**: de coni.praes. wordt vaak gebruikt om aan te sporen: **laten** De negatie daarbij is **ne**.
(Ne) taceatis. Luistert (niet).
2. **optativus**: de reële wens: vaak ingeleid door **uti(nam)** ontkenning **ne**, vertaald met **moge(n)**.
Uti ne moriar. Och, moge ik niet sterven.
3. in vragen: **dubitativus**, vertalen met **moeten/zullen**.
Quid faciam? Wat moet ik doen?
4. **potentialis**: dit gebruik komt heel veel voor. Het geeft een bescheiden mening of verwachting weer. Je kunt het het best vertalen met **wel zullen, zullen kunnen, kunnen, zouden kunnen**. De ontkenning is non. Vaak gaat dit gepaard met **si + potentialis**, die bijna niet te vertalen is.
Si id facias, puniaris. Als je dit zult doen, zul je wel gestraft worden.

N.B.

De 2^e sg van de coniunctivus imperfecti kan gebruikt worden als potentialis van het verleden. Deze komt in standaarduitdrukkingen voor.

Diceres	je/men had kunnen zeggen
Putares	je/men had kunnen menen
Videres	je/men had kunnen zien

Coni. Imperfecti:

1. irrealis van het heden: iets wordt als niet werkelijk voorgesteld; vertalen met zou(den); ontkenning non; vaak met si-zin + coni. imperf.irrealis
Si eum necaret, eum non servarem. Als hij hem zou doden, zou ik hem niet redden.
2. irreële wens van het heden: je wenst iets voor nu, maar denkt dat het niet reëel is. Ontkenning: ne; vaak met uti/utinam; vertalen met ovt en maar
Utinam mortuus essem. Was ik maar dood
Utinam ne morirer. Stierf ik maar niet.
3. potentialis van het verleden: slechts in versteende uitdrukkingen van de 2^e sg.:
videres: men had kunnen zien
putares - men had kunnen menen

coniunctivus perfecti

Hoofdzin

1. **potentialis** van het heden. De coni. perfecti heeft als potentialis dezelfde betekenis als de coni. praesentis:
si dives sim, felix sim. - si dives fuerim, felix fuerim. Als ik rijk ben, zal ik wel gelukkig zijn.
2. **prohibitivus**: ne + coni. perf. 2^e s./pl. - noli + inf.
Ne lacrimaveris - noli lacrimare   Huil niet.

Coni.plusq.perf.

1. irrealis van het verleden ; negatie non ; vertaling zou hebben/zijn ge-- ; vaak met si-zin en coni. pl.perf.
Si id audissem, non venissem. Als ik dit gehoord had/zou hebben, was/zou ik niet gekomen (zijn).
2. irreele wens van het verleden; uti/utinam, negatie ne
Utinam ne natus essem. Was ik maar niet geboren.

b. In de bijzin.

1. cum + coni. : toen, omdat, hoewel (soms iteratief : wanneer)
  - a. toen Cum eum viderem, territus eram. Toen ik hem zag, was ik verschrikt
  - b. hoewel, terwijl toch. Cum eum timerem, tamen manebam. Hoewel ik hem vreesde, bleef ik toch.
2. ut + coni.
  - a. finaal : opdat/ om te. Nuntium misi, ut Caesari haec dicerem.
Ik stuurde een bode om dit aan C te zeggen
  - b. consecutief (zo)dat ; wordt vaak vooraf gegaan door woorden als tam, ita, talis, is/ea/id. Tam clamavi, ut eum terrerem.
Ik heb zo geroepen, dat ik hem verschrikte.
- 3 ne + coni.
  - a. opdat niet, om niet te. Nuntium misi, ne Caesar necaretur.
Ik heb een bode gestuurd , opdat C niet gedood werd.
  - b. dat (na verba timendi (van angst) en impediendi (van verhindering) :
timebam, ne venires.
Ik vreesde dat jij kwam.
4. dum + coni.
  - a. totdat, opdat intussen Clamabam, dum responderet.
Ik schreeuwde totdat hij kwam.

De coniunctivus in de betrekkelijke bijzin.

Voor de goede orde: betrekkelijke bijzinnen zijn bijzinnen, die door een woord betrokken worden op een woord in de hoger staande zin. Hierbij denken we meteen aan het betrekkelijke voornaamwoord of wel het pronomina relativum: qui, quae, quod (die, dat, wie, wat, welke).

De **man, die** op straat loopt, is mijn vader.

Bijzinnen kunnen echter ook door andere relativa geopend worden, bij voorbeeld door bijwoordelijke relativa: waar/ubi.

De **plaats, waar** vader woont, is mooi.

Bovenstaande relativa zijn bepaald. We weten om wie of waarom het gaat. Maar een relativum kan ook onbepaald zijn: wie/waar ook maar:

Ubicumque eris, te invenies. **Waar** je **ook** zult zijn, ik zal je vinden.

In een bijzin kan een een coniunctivus staan. Deze coniunctivus geeft aan dat relativum een bijzondere betekenis, maar dat gaat alleen op wanneer het relativum bepaald is.

De bijzondere betekenissen zijn:

- a. finaal: opdat. qui + coni - ut is + coni
te mitto, qui id ei nunties. Ik stuur jou opdat jij hem dit bericht/ om hem dit te berichten.
- b. consecutief: zodat qui + coni. - ut is + coni
- c. causaal: omdat (hij)
- d. conditioneel: indien (hij)

De indirecte rede

Latijnse schrijvers maken zeer veelvuldig gebruik van de indirecte rede. Het is dan ook van het grootste belang de regels hiervan te kennen.

1. De zezinnen van de directe rede komen in de aci.
Dixit: "Caesar Gallos vicit." ----->
Caesarem Gallos vicisse dixit. Hij zei dat C de Galliërs overwonnen had.
2. Alle bijzinnen in de indirecte rede komen in de coniunctivus:
Dixit: "Gallos, quamquam fortiter pugnaverunt, Caesar vicit. ----->
Gallos, quamquam fortiter pugnavissent, Caesarem vicisse dixit.
Hij zei dat C de Galliërs, hoewel zij dapper gestreden hadden, had overwonnen.
3. Aansporingen en coniunctivi adhortativi komen in de coniunctivus.
Caesar militibus dixit: "Hostes Vincite." ----->
Caesar militibus dixit, hostes vincerent.
C zei tegen de soldaten dat ze de vijanden moesten overwinnen.
4. Alle vragen worden afhankelijk en krijgen een coniunctivus.
Rogat: "Quis id fecit?" ----->

Rogat, quis id fecerit.
Hij vraagt wie dat gedaan heeft.